

Ηλεκτρονικό έγγραφο και ψηφιακή υπογραφή μέσω της Ενιαίας Ψηφιακής Πύλης “gov.gr”: η δικονομική διάσταση – Κανονιστικές ρυθμίσεις και απλούστευση διαδικασιών¹

Ιωάννης Δ. Γερμανός²

I. Η πίεση για ταχύτερες αντιδράσεις στη λήψη αποφάσεων προς περιορισμό της επέλασης της άγνωστης απειλής, της πανδημίας, οδήγησε στην αναθεώρηση του τρόπου που πραγματοποιείται η κανονιστική πολιτική. Περισσότερο από ποτέ, τώρα παρίσταται η ανάγκη για κρατικές παρεμβάσεις και διαδικασίες ξεκάθαρες, αιτιολογημένες και βασισμένες σε αντικειμενικά ευρήματα/δεδομένα και αποδείξεις.

Από τη μέχρι σήμερα εμπειρία της επαγγελματικής συνεργασίας με διεθνείς οργανισμούς, οι οποίοι με την τεχνογνωσία και τις διεθνείς συνεργασίες τους συνδράμουν το έργο πολλών κυβερνήσεων, διαπιστώνω επί του θέματος που θα μας απασχολήσει τον λόγο που έχει επιτύχει –κατά τη γνώμη μου- η εισαγωγή μιας νέας κυβερνητικής δομής, ήτοι του Υπουργείου Ψηφιακής Διακυβέρνησης, με τη δυνατότητα οριζόντιας παρέμβασης που διαθέτει με τα άλλα Υπουργεία και τη δημόσια διοίκηση.

II. Διαχρονικά, ο Έλληνας νομοθέτης υπήρξε ιδιαίτερα πρωτοποριακός στο ζήτημα της υλικής αποτύπωσης της ανθρώπινης σκέψης, ενσωματώνοντας τις τεχνικές αναπαραγωγές της νόησης στην έννοια της «μηχανικής απεικόνισης» του άρθρου 444 ΚΠολΔ. Αλλά ακόμη και παλαιότερα, στην ευρεία έννοια του αποκαλούμενου «σημείου» του Π.Κ. περιλαμβάνετο κάθε εξωτερικήυση της ανθρώπινης σκέψης εν γένει.

¹ Η παρούσα συμβολή αποτελεί την εισήγηση για το 11^ο Συνέδριο της e-Themis, όχι το υπό δημοσίευση πλήρες κείμενο της μελέτης, για τον λόγο αυτό δεν περιλαμβάνονται παραπομπές και βιβλιογραφικές υποσημειώσεις.

² Δικηγόρος Αθηνών, LL.M. (Freiburg i.Br.)

Το εν λόγω άρθρο (444), κατά την άποψη μεγάλης μερίδας της θεωρίας, συνετέλεσε στην εννοιολογική διεύρυνση του άρθρου 13 Π.Κ. (με το άρθρο 2 του ν. 1805/1988) και την προσθήκη του εδαφίου, με το οποίο εντάχθηκαν στην (ποινική) έννοια του παραδοσιακού εγγράφου κι όσα έγγραφα παράγονταν από ηλεκτρονικό υπολογιστή. Έτσι, ήδη από το τέλος της δεκαετίας του 1980, η ελληνική έννομη τάξη περιείχε έναν, γενικό έστω, ορισμό του ηλεκτρονικού –πια- εγγράφου.

Το ιδιωτικό έγγραφο προσδιορίζεται νομοθετικά και εξομοιώνεται δικονομικά με τις μηχανικές απεικονίσεις, κατά δικαιοκώ πλάσμα ή σύμφωνα με άλλους κατά αναλογική εφαρμογή ή μέσω μιας εννοιολογικής διεύρυνσης. Η διεύρυνση αυτή, ανεξαρτήτως εάν εξικνεΐται έως τον εννοιολογικό της πυρήνα ή παραμένει μια καθαρά νομοθετική διατύπωση, αδιαμφισβήτητα στέφθηκε έκτοτε με επιτυχία.

Η τεχνολογική πρόοδος γέννησε κατά καιρούς αναρίθμητες μορφές μηχανικών απεικονίσεων ή αναπαραγωγών: φωτογραφίες, μαγνητοταινίες, οπτικοακουστικούς δίσκους – CD/DVD, φωτοτυπίες, τηλεμοιοτυπία - fax, ψηφιοποιημένα έγγραφα – scanning. Κάποιες εξ αυτών θεωρούνται (προ)ιστορία, στο δε υπό εξέταση νομοθέτημα, δείτε το άρθρο 99 ν. 4727/2020 που προβλέπει την πολυαναμενόμενη κατάργηση του φαξ στις δημόσιες υπηρεσίες.

Βασική ιδιότητα των μηχανικών απεικονίσεων – δεν υφίσταται η αυθεντικότητα του εκδότη τους, ελλείπει ιδιόχειρης υπογραφής, που επιτελεί εγγυητική λειτουργία (“ohne Individualisierung keine Garantiefunktion”) αναφορικά με τη διατυπωμένη στο μέσο γνώση ή βούληση. Αναφέρομαι στις μηχανικές απεικονίσεις διότι ο νομοθέτης φαίνεται ότι αξιοποίησε την ευέλικτη και ευπροσάρμοστη φύση τους, προκειμένου να «υπερβεί» την παραδοσιακή νομική έννοια των ηλεκτρονικών εγγράφων.

Για τον καθορισμό της έννοιας του ΗΕ ο νομοθέτης προέβη σε έναν ευρύ ορισμό, όπως αντιστοίχως και του ηλεκτρονικού δημοσίου εγγράφου, στην έννοια του οποίου υπάγεται οποιοδήποτε περιεχόμενο έχει αποθηκευτεί σε ηλεκτρονική μορφή, και ειδικότερα είτε ως κείμενο είτε μέσω ηχητικής, οπτικής ή οπτικοακουστικής εγγραφής. Δεν επελέγη ένας ορισμός που βασίζεται στην κατάρτιση και στον αναγνώσιμο χαρακτήρα του ηλεκτρονικού εγγράφου, αλλά σε αυτόν εμπίπτει κάθε υλικός φορέας καταχωρημένων ηλεκτρονικών δεδομένων [όπως δηλαδή κάποτε προσδιοριζόταν το ΗΕ].

III. Ουσιαστικά - δικονομικά ζητήματα του ν. 4727/2020

Ο ν. 4727/2020 [με τον οποίο ενσωματώθηκαν στην ελληνική έννομη τάξη οι Οδηγίες 2016/2102/ΕΕ για τη Ψηφιακή Διακυβέρνηση και 2019/1024/ΕΕ για τις Ηλεκτρονικές Επικοινωνίες] θίγει μεταξύ των άλλων και δικονομικά ζητήματα σχετικά με τα ηλεκτρονικά έγγραφα και, ειδικότερα, ζητήματα αποδεικτικής ισχύος τους.

Τα ζητήματα αυτά θα επιχειρηθεί κατωτέρω να αναλυθούν στην παρούσα εισήγηση.

Περαιτέρω, ο νόμος διακρίνει εννοιολογικά ανάμεσα στην προηγμένη ηλεκτρονική υπογραφή και στην εγκεκριμένη ηλεκτρονική υπογραφή, αποδίδοντας μόνο στη δεύτερη την ισχύ ιδιόχειρης υπογραφής, σε επίπεδο τόσο ουσιαστικού όσο και δικονομικού δικαίου. Ακολουθούνται και εδώ οι ορισμοί της (προγενέστερης) Οδηγίας (93/1999/ΕΚ και του π.δ. 150/2001 με το οποίο η Οδηγία αυτή ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη) και του ισχύοντος Κανονισμού 910/2014/ΕΕ, αναφορικά με την ηλεκτρονική ταυτοποίηση και τις υπηρεσίες εμπιστοσύνης για τις ηλεκτρονικές συναλλαγές στην εσωτερική αγορά.

Με το άρθρο 27 ν. 4727/2020, καθώς και με τις προηγηθείσες διατάξεις των Πράξεων Νομοθετικού Περιεχομένου, υποχρεώθηκαν οι τρίτοι αποδέκτες των ηλεκτρονικών υπεύθυνων δηλώσεων και των ηλεκτρονικών εξουσιοδοτήσεων να αποδέχονται, σε κάθε περίπτωση, τα εν λόγω ηλεκτρονικά έγγραφα είτε αποστέλλονται ηλεκτρονικά από τους εκδότες τους (ή και τρίτους) είτε προσκομίζονται σε έντυπη μορφή.

Εντούτοις, ανακύπτει, εν προκειμένω, το εξής ζήτημα: Η υποχρεωτική αποδοχή ενός εγγράφου στην συναλλαγή, η μη δυνατότητα δηλαδή του λήπτη ενδεχομένως να αρνηθεί, δημιουργεί ζητήματα κύρους κάποιων συμβάσεων ή δηλώσεων βουλήσεως, οι οποίες αντιστοίχως θα καταρτίζονται και θα εξωτερικεύονται με βάση τα ανωτέρω ηλεκτρονικά έγγραφα (e-dilosi, e-exousiodotisi), αλλά ο εκδότης τους θα αμφισβητεί τη γνησιότητά τους, ισχυριζόμενος είτε ότι δεν είναι πράγματι αυτός ο εκδότης τους ή ότι το περιεχόμενο των εν λόγω εγγράφων δεν είναι αυθεντικό. Ο νομοθέτης, στη συγκεκριμένη περίπτωση, προέβη σε στάθμιση των αντικρουόμενων συμφερόντων, δηλαδή της διευκόλυνσης των εξ αποστάσεως συναλλαγών με τρίτους, εν όψει των υφιστάμενων περιορισμών προς αποτροπή εξάπλωσης της

πανδημίας από τη μία, και της ασφάλειας των συναλλαγών από την άλλη. Ενεργοποιήθηκε, ως λύση, ο μηχανισμός του λεγομένου «νόμιμου τεκμηρίου», σε συνδυασμό και με την αποδεικτική αρχή της «σφαίρας επιρροής».

Κατά την κρατούσα θέση, τυχόν αμφισβήτηση της προέλευσης εγγράφου από συγκεκριμένο (εναγόμενο) εκδότη, κατά το άρθρο 445 ΚΠολΔ, συνιστά άρνηση και, έτσι, το βάρος απόδειξης αυτής φέρει ο ενάγων λήπτης του εγγράφου, ο οποίος και το προσκομίζει στο δικαστήριο, προκειμένου να θεμελιώνει έναν πραγματικό ισχυρισμό, στον οποίο βασίζεται μια αξίωσή του. Παρά τα σχετικά ζητήματα αντισυνταγματικότητας που ανέκυψαν, κυρίως σε σχέση με το άρθρο 20 Σ, ο νομοθέτης είχε μάλιστα καθιερώσει αμάχητο τεκμήριο καλοπιστίας του αποδέκτη ως προς τη γνησιότητα των συγκεκριμένων ηλεκτρονικών εγγράφων.

Εφόσον η ηλεκτρονική υπεύθυνη δήλωση και η ηλεκτρονική εξουσιοδότηση θα πρέπει να γίνονται υποχρεωτικά αποδεκτές από τους αντιστοίχους λήπτες, ως συντασσόμενες διά των εξατομικευμένων διαπιστευτηρίων ασφαλείας (κωδικό «taxisnet/e-banking») και των ειδικών αναγνωριστικών κωδικών («отр») του εκδότη-κωδικών που αυτός διατηρεί υπό τον έλεγχο του και οφείλει να διατηρεί απόρρητους-, τεκμαίρεται η ισχυρή ταυτοποίηση και επαλήθευση του προσώπου του εκδότη.

Σημαντική καινοτομία του νομοθετήματος συνιστά η διαφοροποίηση των ηλεκτρονικών εγγράφων – με έμφαση στα ηλεκτρονικά δημόσια έγγραφα - σε όσα παράγονται κατά πρωτότυπο τρόπο και σε όσα παράγονται ως ψηφιοποιημένα αντίγραφα παραδοσιακών εγγράφων, με τη χρήση τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας (π.χ. σάρωση – scanning). Επίσης, για πρώτη φορά, γίνεται διάκριση ανάμεσα σε πρωτότυπα ηλεκτρονικά έγγραφα (πρωτοτύπως εκδιδόμενα) και σε ηλεκτρονικά ακριβή αντίγραφα (μεταγενεστέρως παραγόμενα). Η επικύρωση θα πρέπει να γίνεται από το πρόσωπο, το οποίο προβαίνει στην παραγωγή του ηλεκτρονικού αντιγράφου και είναι αρμόδιο να διαπιστώσει την ακρίβεια του τελευταίου προς το πρωτότυπο. Τα ηλεκτρονικά ψηφιοποιημένα αντίγραφα φέρουν εγκεκριμένη ηλεκτρονική χρονοσφραγίδα (q-seal), με την οποία βεβαιώνεται η ημερομηνία κατάρτισης του εγγράφου, και την εγκεκριμένη ηλεκτρονική σφραγίδα του δημοσίου φορέα ή την εγκεκριμένη ηλεκτρονική υπογραφή του διοικητικού οργάνου, το οποίο προβαίνει στην ψηφιακή αναπαραγωγή του πρωτότυπου έντυπου εγγράφου.

Εν προκειμένω, λεκτέα τα εξής – η ψηφιακή αναπαραγωγή ενός έγχαρτου/εντύπου εγγράφου δεν αποτελεί κατά ακριβολογία «αντίγραφο» αυτού, αλλά μετασχηματισμό του παραδοσιακού εγγράφου με ψηφιακά δεδομένα, έτσι ώστε να μη δύναται να έχει ομοιότητα ή ακρίβεια. Ο νομοθέτης, ανταποκρινόμενος στο προκύψαν θέμα, όρισε ότι ο αρμόδιος υπάλληλος του δημόσιου φορέα, ο οποίος τηρεί τα σχετικά αρχεία, θα πρέπει να βεβαιώνει την ταύτιση του ψηφιοποιημένου αντιγράφου με το αντίστοιχο έγχαρτο, κάτι που, ως γνωστόν, συμβαίνει κατά κόρον στο πεδίο του τραπεζικού δικαίου με τις εκτυπώσεις των τηρούμενων ηλεκτρονικών αρχείων των πιστωτικών ιδρυμάτων. Έτσι τα δημόσια έγγραφα που πλέον εξομοιώνονται με τα έγχαρτα, δύνανται να προσκομίζονται ως νόμιμα αποδεικτικά στοιχεία και να γίνονται αποδεκτά από τα αρμόδια δικαστήρια.

Στο πλαίσιο αυτό με το άρθρο 101 παρ. 1 του νόμου 4727/2020 το ηλεκτρονικό δημόσιο έγγραφο εντάσσεται στην έννοια και αποδεικτική εμβέλεια των δημοσίων εγγράφων κατά το άρθρο 438 ΚΠολΔ, ενώ όμοια ρύθμιση εισάγεται και στο άρθρο 171 παρ. 1 του Κ.Δ.Δ. (βλ. και άρθ. 102 παρ. 1 του ν. 4727/2020). Επισημαίνεται στο σημείο αυτό, ότι στην έννοια του ηλεκτρονικού δημοσίου εγγράφου συγκαταλέγονται τόσο η ηλεκτρονική πράξη κατάθεσης δικογράφου όσο και η ηλεκτρονική έκθεση επιδόσεως.

Κι αν μέχρι εδώ ουδείς μπορεί να αντιλέξει ότι ο «νομικός νεωτερισμός» φαίνεται απολύτως εύστοχος στο πλαίσιο των πρωτοφανών συνθηκών, εντούτοις, η ευθυγράμμιση από πλευράς αποδεικτικής ισχύος, της εγκεκριμένης ηλεκτρονικής υπογραφής του διοικητικού οργάνου και της εγκεκριμένης ηλεκτρονικής σφραγίδας του οικείου φορέα, εγείρει προβληματισμό.

Κι αυτό, γιατί η διαζευκτική αναφορά τους ως συστατικών στοιχείων τόσο του πρωτότυπου ηλεκτρονικού δημοσίου εγγράφου, του ηλεκτρονικού ακριβούς αντιγράφου αυτού, όπως και του ψηφιοποιημένου αντιγράφου του, φαίνεται να παραγνωρίζει το γεγονός ότι –και κατά το συνεπές διαχρονικά ενωσιακό δίκαιο (αρθ. 25 παρ. 2 Κανονισμού 910/2014) αλλά και κατά τον ΚΠολΔ- μόνον η εγκεκριμένη ηλεκτρονική υπογραφή εξομοιώνεται νομοθετικά με την ιδιόχειρη υπογραφή.

Αξιοσημείωτη, επίσης, είναι η ρύθμιση για τις εκτυπώσεις των πρωτότυπων ηλεκτρονικών εγγράφων, των ηλεκτρονικών ακριβών αντιγράφων τους και των ψηφιοποιημένων αντιγράφων των έγχαρτων εγγράφων. Ο νόμος ορίζει συγκεκριμένα

ότι οι εκτυπώσεις των πρωτότυπων ηλεκτρονικών δημοσίων ή ιδιωτικών εγγράφων και των ηλεκτρονικών αντιγράφων τους όπως και των ψηφιοποιημένων αντιγράφων των έγχαρτων πρωτοτύπων έχουν την αποδεικτική ισχύ ακριβούς αντιγράφου (αντίστοιχη δηλαδή του πρωτοτύπου) και γίνονται έτσι αποδεκτά, δηλαδή ως ακριβή αντίγραφα, από τις δικαστικές και εισαγγελικές αρχές και όλα τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα του ιδιωτικού και δημοσίου τομέα, εφόσον η επαλήθευση της ακρίβειας λαμβάνει χώρα μέσω των πληροφοριακών συστημάτων του Ελληνικού Δημοσίου και ιδίως εάν το πρωτότυπο ηλεκτρονικό αντίγραφο (ή το ακριβές ηλεκτρονικό αντίγραφο αυτού ή το ψηφιοποιημένο αντίγραφο του έγχαρτου πρωτοτύπου) φέρει αναγνωριστικό αριθμό επαλήθευσης. Σε περίπτωση κατά την οποία δεν είναι εφικτή η επαλήθευση της ακρίβειας της εκτύπωσης προβλέπεται η υποχρεωτική επικύρωσή της από διοικητική αρχή, Κ.Ε.Π. ή δικηγόρο, όπως άλλωστε συμβαίνει και με τα παραδοσιακά έγχαρτα έγγραφα.

Παρόμοια ρύθμιση εισάγεται και με το άρθρο 15 του νόμου 4727/2020 σχετικά με τα ηλεκτρονικά ιδιωτικά έγγραφα, τα οποία φέρουν την εγκεκριμένη ηλεκτρονική υπογραφή ή την εγκεκριμένη ηλεκτρονική σφραγίδα του εκδότη ο οποίος μπορεί να είναι φυσικό ή νομικό πρόσωπο ή νομική οντότητα.

Σύμφωνα με το άρθρο 4 του πρόσφατου ν. 4651/2021, το φυσικό πρόσωπο, που ζητά την επικύρωση, πρέπει να αποστείλει στη διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου του δικηγόρου το ηλεκτρονικό έγγραφο και ο δικηγόρος ελέγχει αν το έγγραφο φέρει τα απαραίτητα στοιχεία, όπως ορίζονται για μεν τα δημόσια έγγραφα στις παρ. 3, 4 και 5 του άρθρου 13 του ν. 4727/2020, για δε τα ιδιωτικά στην παρ. 1 του άρθρου 15 του ίδιου νόμου.

Στη συνέχεια ο δικηγόρος αντιπαραβάλλει το ηλεκτρονικό έγγραφο με την εκτύπωσή του και επιθέτει τη σχετική επισημειωματική πράξη επικύρωσης στο σώμα της εκτύπωσης του ηλεκτρονικού εγγράφου, όπως είναι γνωστό (άρθρο 36 παρ. 2 περ. γ του Κώδικα Δικηγόρων).

Η διάταξη του άρθρου 101 παρ. 2 του νέου νόμου, που προσθέτει την τρίτη παράγραφο στο άρθρο 449 ΚΠολΔ, επεκτείνει την αποδεικτική εξομοίωση των γνήσιων αντιγράφων με τα πρωτότυπα έγγραφα και στον ψηφιακό χώρο. Με βάση τη νέα αυτή διάταξη του 449 ΚΠολΔ τα ακριβή ηλεκτρονικά αντίγραφα και τα ψηφιοποιημένα ηλεκτρονικά αντίγραφα εγγράφων, όπως και οι εκτυπώσεις αυτών,

έχουν αποδεικτική δύναμη ακριβούς αντιγράφου και άρα εξομοιώνονται αποδεικτικά με τα πρωτότυπα ηλεκτρονικά έγγραφα.

Αξίζει όμως να σταθούμε στη διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 16 του νόμου 4727/2020.

Ενώ λοιπόν ορθώς αναφέρεται στην πρώτη παράγραφο της διάταξης ότι τα ηλεκτρονικά έγγραφα που φέρουν απλή ή προηγμένη ηλεκτρονική υπογραφή ή προηγμένη ηλεκτρονική σφραγίδα του εκδότη αποτελούν μηχανικές απεικονίσεις του άρθρου 444 ΚΠολΔ (εδάφιο πρώτο). Συντάσσομαι με την άποψη ότι τυχόν έλλειψη εγκεκριμένης ηλεκτρονικής υπογραφής δεν συνεπάγεται τον χαρακτηρισμό τους ως μη πληρούντα τους όρους του νόμου αποδεικτικά μέσω, αλλά διατηρούν την περιορισμένη αποδεικτική ισχύ του άρθρου 448 ΚΠολΔ.

Αλλά στο δεύτερο εδάφιο της παραγράφου, ο νομοθέτης απαιτεί στο ηλεκτρονικό έγγραφο τόσο για την τήρηση έγγραφου τύπου κατά το άρθρο 160 ΑΚ όσο και για την αποδεικτική βαρύτητα του ιδιωτικού εγγράφου κατά το άρθρο 443 ΚΠολΔ, είτε την εγκεκριμένη ηλεκτρονική υπογραφή του εκδότη είτε την εγκεκριμένη ηλεκτρονική του σφραγίδα. Αυτή η διαζευκτική αναφορά, άρα η εξομοίωση εγκεκριμένης υπογραφής με την εγκεκριμένη σφραγίδα φαίνεται να μην συμπλέει με τα ισχύοντα κατά το ενωσιακό δίκαιο, ως ελέχθη. Η αντίθεση αυτή καταδεικνύεται περαιτέρω και από το ίδιο το άρθρο 50 παρ. 1 ν. 4727/2020, με τα οποία καθιερώνεται σαφής διάκριση ανάμεσα στην εγκεκριμένη ηλεκτρονική υπογραφή του νόμιμου εκπροσώπου νομικού προσώπου, η οποία και εξομοιώνεται με την ιδιόχειρη υπογραφή του, και στην εγκεκριμένη ηλεκτρονική σφραγίδα, η οποία εξομοιώνεται με την πρωτότυπη σφραγίδα του νομικού προσώπου. Όπως είναι εύλογο μόνη η θέση εγκεκριμένης σφραγίδας σε ηλεκτρονικό έγγραφο προερχόμενο από νομικό πρόσωπο (όπως και η θέση μόνο φυσικής σφραγίδας σε έντυπο έγγραφο) δεν μπορεί να καλύψει τον τύπο των άρθρων 160 Α.Κ. και 443 ΚΠολΔ καθώς ελλείπει η εγκεκριμένη ηλεκτρονική (ή αντίστοιχα η ιδιόχειρη) υπογραφή του φυσικού προσώπου το οποίο ως νόμιμος εκπρόσωπος δεσμεύει το νομικό πρόσωπο. Επισημαίνεται και η διάταξη του άρθρου 3 § 12 του ν.4156/2013 με την οποία καταργήθηκε στο πεδίο των συναλλαγών η χρήση της εταιρικής σφραγίδας απαιτούμενης μόνο της ιδιόχειρης υπογραφής του νόμιμου εκπροσώπου.

Η δε δεύτερη παράγραφος του άρθρου 16 του νόμου 4727/2020, η οποία αναφέρει ότι τα έγγραφα με απλή ή προηγμένη ηλεκτρονική υπογραφή αποτελούν νόμιμα αποδεικτικά μέσα και εκτιμώνται ελεύθερα με βάση τις δικονομικές διατάξεις, χρήζει περαιτέρω εξέτασης.

Τούτο διότι το άρθρο 340 ΚΠολΔ, περί «ελεύθερης απόδειξης», ορθότερα ελεύθερης εκτίμησης από τον δικαστή των αποδεικτικών μέσων, δεν έχει την έννοια ότι ο δικαστής κρίνει εν κενώ κι εκτιμά ελεύθερα και απεριόριστα κάθε αποδεικτικό μέσο, όπως άλλωστε υπονοεί η επιφύλαξη της φράσης «εκτός από τις περιπτώσεις που ορίζει ρητά ο νόμος» της δεύτερης παράγραφου. Γιατί μόλις πιο πάνω (παρ. 1 του άρθρου), ο δικαστής ορίζεται ως δεσμευόμενος από την τυπική αποδεικτική δύναμη των επώνυμων αποδεικτικών μέσων. Απλώς, για τον σχηματισμό της κρίσης του, ο δικαστής θα συνεκτιμήσει και τα τυχόν μη πληρούντα τους όρους του νόμου αποδεικτικά μέσα.

Συνεπώς, συμπεραίνουμε ότι ο νομοθέτης είχε προ οφθαλμών την πρόσδοση μείζονος αξίας σε ένα νόμιμο αποδεικτικό μέσο (μηχανική απεικόνιση) σε σχέση με κάποιο άλλο αντίστοιχο. Κάτι που εναπόκειται όντως στην ελεύθερη κρίση του.

Γιατί, αν ο δικαστής συνεκτιμήσει ηλεκτρονικά έγγραφα που φέρουν απλή ή προηγμένη ηλεκτρονική υπογραφή ως μη πληρούντα τους όρους του νόμου αποδεικτικά μέσα, τότε θα υποπέσει σε σφάλμα και σε αναιρετικό έλεγχο (άρθρο 559 αρ. 12 ΚΠολΔ). Κατ' ορθή εκτίμηση, θα τους προσδώσει την (περιορισμένη αλλά) τυπική αποδεικτική ισχύ των μηχανικών απεικονίσεων, κατά το άρθρο 448 ΚΠολΔ, που αφορά και τον μετασχηματισμό των τεχνικών/ψηφιακών δεδομένων σε μορφή κατανοητή και εύληπτη από τα φυσικά πρόσωπα.

Με δεδομένο ότι η προηγμένη ηλεκτρονική υπογραφή δεν είχε βρει ιδιαίτερη απήχηση -ουσιαστικά στις ημέρες μας αρχίζει να διαδίδεται ευρύτερα η χρήση της - η ανωτέρω νομολογία των δικαστηρίων της ουσίας εξομοίωσε τη διεύθυνση ηλεκτρονικής αλληλογραφίας με την ιδιόχειρη υπογραφή του εκδότη, παρά το γεγονός ότι δεν διέθετε τα ίδια εχέγγυα ασφάλειας με την προηγμένη (και πλέον εγκεκριμένη) ηλεκτρονική υπογραφή. Η νομολογία πρόταξε τη διευκόλυνση παρά την ασφάλεια των συναλλαγών με τη λειτουργική εξομοίωση της διεύθυνσης ηλεκτρονικής αλληλογραφίας με την ιδιόχειρη υπογραφή του εκδότη. Με το σκεπτικό τούτο, όπως αναφέρθηκε, το μήνυμα ηλεκτρονικής αλληλογραφίας υπήχθη στο πεδίο

εφαρμογής των διατάξεων των άρθρων 432, 443 και 445 ΚΠολΔ. Έτσι π.χ. γίνεται πάγια δεκτή η έκδοση διαταγής πληρωμής με βάση μήνυμα ηλεκτρονικής αλληλογραφίας.

Το Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο δεν αποδέχθηκε την συγκεκριμένη θέση και υπήγαγε με απόφασή του το 2008 τα μηνύματα ηλεκτρονικής αλληλογραφίας στα μη πληρούντα τους όρους του νόμου αποδεικτικά μέσα. Ακόμα όμως και στο πλαίσιο της νομολογίας του Αρείου Πάγου θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι τα e-mail δεν παύουν να αποτελούν μηχανικές απεικονίσεις και να αναπτύσσουν την περιορισμένη αποδεικτική ισχύ του άρθρου 448.

IV. Η κοινή γνώμη ενστερνίζεται και επικροτεί την απλούστευση των διαδικασιών βάσει μοντέλων υπολογισμού κόστους και επιπτώσεων, την εκτίμηση και πρόληψη του κινδύνου, την ex ante αξιολόγηση των επιβαλλόμενων ρυθμίσεων (είναι καιρός να υιοθετηθεί στην Ελλάδα), μια λειτουργική ψηφιοποίηση, η οποία δε θα «ξεφουσκώσει», δε θα είναι ανεπαρκής ή αντιπαραγωγική.

Οι ειδικοί υποστηρίζουν ότι μια τέτοια παγκόσμια πολύπλευρη κρίση συμβαίνει μια φορά κάθε αιώνα μέσα στην ανθρώπινη πορεία. Ας μη χάσουμε την αισιόδοξη οπτική, ακόμη και μέσα στην απειλή, πρωτόγνωρη μεν για εμάς – όχι όμως και μπροστά στην ψύχραιμη αποτίμηση της ιστορίας: «αυτό που η κάμπια ονομάζει τέλος του κόσμου, η ζωή το λέει πεταλούδα».